

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

303

Gospodarka turystyczna w regionie

**Wybrane problemy funkcjonowania regionów,
gmin i przedsiębiorstw turystycznych**

Redaktor naukowy

Andrzej Rapacz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Projekt współfinansowany z budżetu województwa dolnośląskiego

**DOLNY
ŚLĄSK**

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-362-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana
Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
Iwona Bąk , Badanie poziomu atrakcyjności turystycznej powiatów województwa zachodniopomorskiego z wykorzystaniem wielowymiarowej analizy korespondencji.....	11
Marlena Bednarska , Budowanie wizerunku pracodawcy z wyboru – wyzwanie dla przedsiębiorstw turystycznych.....	22
Krzysztof Borodako, Jadwiga Berbeka, Michał Rudnicki , Analiza wykorzystywania wybranych usług biznesowych przez polskie przedsiębiorstwa turystyczne.....	31
Krzysztof Borodako , Konsultacje biznesowe w kontekście współpracy małopolskich firm turystycznych.....	41
Jacek Borzyszkowski , Współczesne wyzwania <i>destination management organizations</i> (DMO).....	49
Maciej Dębski , Wpływ postrzegania działań proekologicznych hotelu przez turystów na skłonność do wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju.....	58
Diana Dryglas , Analiza SWOT w obszarze funkcji uzdrowskiej Krynicy-Zdroju jako instrument kształtowania strategii marketingu terytorialnego.....	67
Grzegorz Golebski , Kondycja finansowa organizatorów turystyki w Polsce w latach 2007-2011.....	78
Aleksandra Grobelna , Uwarunkowania kreatywności czynnika ludzkiego w przedsiębiorstwie hotelowym.....	93
Marian Gůčik, Tomáš Gajdošik , Vzťahy spolupráce v cestovnom ruchu v regióne Vysoké Tatry.....	105
Małgorzata Januszewska , Proces prywatyzacji przedsiębiorstw uzdrowskich w Polsce.....	116
Maja Jedlińska , Strategie rozwoju w systemach hotelowych.....	127
Małgorzata Jędrasiak , Innowacyjność w hotelarstwie na przykładzie wybranych hoteli Dolnego Śląska.....	140
Joanna Kizielewicz , Współpraca na rzecz rozwoju turystyki morskiej w województwie pomorskim.....	150
Renata Krukowska, Ewa Skowronek, Andrzej Tucki , Działania innowacyjne branży turystycznej województwa lubelskiego w zakresie rozwoju oferty turystycznej.....	161
Beata Meyer , Funkcja turystyczna a zrównoważony rozwój obszarów nadmorskich na przykładzie gmin województwa zachodniopomorskiego ..	170

Jolanta Mirek , Rola marketingu terytorialnego we wdrażaniu koncepcji zrównoważonego rozwoju w polskich uzdrowiskach	179
Marcin Molenda , Narzędzia motywowania pracowników w przedsiębiorstwie gastronomicznym	188
Arkadiusz Niedziółka , Współpraca instytucjonalna w zakresie promocji agroturystyki w województwie małopolskim	196
Marcin Olszewski , Strategie zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwach hotelarskich – implikacje dla konkurencyjności przez jakość	205
Aleksander Panasiuk , Ocena zaangażowania gmin w pozyskiwanie środków Unii Europejskiej w zakresie gospodarki turystycznej	214
Daniel Puciato , Uwarunkowania wdrażania innowacji w przedsiębiorstwach hotelowych z Wrocławia	223
Michał Rudnicki , Wykorzystanie aplikacji mobilnej jako innowacyjnego kanału komunikacji przedsiębiorstw rynku turystycznego z konsumentami na przykładzie Kopalni Soli „Wieliczka”	235
Kristina Šambronská , GAP model as one possibility of evaluating hotel service quality	247
Bogusław Stankiewicz, Julia J. Sienkiewicz , Kluczowe czynniki pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw sektora turystyki uzdrowiskowej w Polsce – studium na przykładzie województwa zachodniopomorskiego ...	255
Łukasz Stokłosa, Jan Krupa, Łukasz Wątroba , Portal internetowy jako narzędzie komunikacji i promocji obszarów recepcji turystycznej – analiza porównawcza na przykładzie województwa podkarpackiego i szwajcarskiego kantonu Ticino	265
Tomasz Studzieniecki , Współpraca na rzecz rozwoju turystyki na pograniczu polsko-rosyjskim	276
Joanna Szczęsa , Możliwości rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze województwa lubelskiego	285
Dawid Szutowski , Generatory wartości w przedsiębiorstwach hotelowych ...	297
Elżbieta Szymańska , Innowacyjność procesowa organizatorów turystyki w świetle badań jakościowych	307
Agnieszka Ulfik , Rola samorządów terytorialnych w kształtowaniu turystyki w regionach	316
Edward Wiśniewski , Ocena atrakcyjności turystycznej powiatów województwa zachodniopomorskiego	324
Zbigniew Zontek , Źródła innowacyjności przedsiębiorstw turystycznych w regionie	335
Michał Żemła , Konkurencyjność obszarów turystycznych – od współpracy wewnątrzregionalnej do współpracy międzyregionalnej. Aspekty teoretyczne	345

Summaries

Iwona Bąk , Application of correspondence analysis in the analysis of tourist attractiveness of counties of West Pomeranian Voivodeship.....	21
Marlena Bednarska , Employer branding as a challenge for tourism enterprises	30
Krzysztof Borodako, Jadwiga Berbeka, Michał Rudnicki , The analysis of use of selected business services by Polish tourism enterprises.....	40
Krzysztof Borodako , Business consultations among Małopolska's tourism firms	48
Jacek Borzyszkowski , Present-day challenges for Destination Management Organizations (DMO).....	57
Maciej Dębski , Hotels and sustainable development of the region-fiction, possibility or necessity	66
Diana Dryglas , SWOT analysis in the area of Krynica-Zdrój spa function as an element of the territorial marketing strategy formation.....	77
Grzegorz Golebski , Financial condition of tourism organisers in Poland in the period 2007-2011	92
Aleksandra Grobelna , Determinants of the human resources' creativity in the hotel enterprise	104
Marian Gúčík, Tomáš Gajdošík , Tourism cooperative relations in the region of high Tatras	115
Małgorzata Januszewska , The process of spa enterprises privatization in Poland.....	126
Maja Jedlińska , Development strategies in hotel systems.....	138
Małgorzata Jędrasiak , Innovation in Polish hotel business on a basis of Lower Silesia hotels	149
Joanna Kizielewicz , Cooperation for the development of marine tourism in Pomeranian Voivodeship	160
Renata Krukowska, Ewa Skowronek, Andrzej Tucki , Innovation of the tourism stakeholders in product development as exemplified by Lublin Voivodeship	169
Beata Meyer , Tourism function and sustainable development of the seaside areas on the example of West Pomeranian Voivodeship's communes	178
Jolanta Mirek , Role of territorial marketing in implementing the concept of sustainable development in Polish health resorts	187
Marcin Molenda , Tools for motivating employees in a gastronomic company.	195
Arkadiusz Niedziółka , Institutional cooperation in the range of agritourism promotion in Małopolska Voivodeship.....	204
Marcin Olszewski , Knowledge management strategies in hospitality enterprises – implications for competing by quality	213

Aleksander Panasiuk , Evaluation of engagement of municipalities in raising European Union funds for tourism economy	222
Daniel Puciato , Determinants of innovation implementation in hotel enterprises located in Wrocław	234
Michał Rudnicki , Use of mobile applications as an innovative channel of communication between tourism businesses and consumers. Case study: Wieliczka Salt Mine's mobile apps.....	245
Kristina Šambronská , Model GAP jako jedna z możliwości szacowania jakości usług hotelowych	254
Bagusław Stankiewicz, Julia J. Sienkiewicz , Key factors of competitive position of health tourism enterprises in Poland – study on the example of West Pomeranian Voivodeship.....	264
Łukasz Stokłosa, Jan Krupa, Łukasz Wątroba , Internet portal as a communication and promotion tool of tourism destinations – a comparative analysis on the example of Subcarpathian Voivodeship and the Canton of Ticino.....	275
Tomasz Studzeniecki , Cooperation for tourism development on Polish Russian border.....	284
Joanna Szczęsna , Capabilities of sustainable tourism development Lublin Voivodeship	296
Dawid Szutowski , Value drivers in hotel companies	306
Elżbieta Szymańska , Process innovativeness of tour operators in the light of qualitative surveys.....	315
Agnieszka Ulfik , The role of local governments in the creation of tourism in regions	323
Edward Wiśniewski , Evaluation of tourist attractiveness of West Pomerania counties.....	334
Zbigniew Zontek , Sources of innovation of tourist enterprises in a region	344
Michał Żemła , Competitiveness of tourist areas – from intra to inter-destination cooperation. Theoretical aspects.....	355

Joanna Szczęsna

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

MOŻLIWOŚCI ROZWOJU TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ NA OBSZARZE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Streszczenie: Województwo lubelskie jest tradycyjnie regionem rolniczym. Jednakże w ostatnich latach, wraz z ogólną tendencją rozwoju turystyki w Polsce, także w regionie lubelskim nastąpił zwrot ku turystyce jako istotnej formie działalności gospodarczej. Jednym z wyzwań współczesnej turystyki jest jej realizacja zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego. Województwo lubelskie ze względu na swoje walory przyrodnicze i kulturowe, niewielki stopień przekształcenia środowiska oraz dotychczasowy profil rolniczy regionu ma szczególną szansę na rozwój turystyki zrównoważonej. W niniejszym artykule zaprezentowane zostaną walory województwa lubelskiego, predysponujące je do rozwoju tego typu turystyki, przykłady już istniejącej oferty turystycznej oraz propozycje dotyczące niewykorzystanych jeszcze możliwości rozwoju zrównoważonych form turystyki w regionie.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, formy turystyki zrównoważonej, walory turystyczne, województwo lubelskie.

1. Wstęp

Turystyka, czyli zjawisko przestrzennej ruchliwości ludzi w celach wypoczynkowych, zdrowotnych, poznawczych i innych, jest praktykowana w różnych formach już od starożytności. Jednakże przez wiele wieków zjawisko to dotyczyło tylko nieznacznego odsetka społeczeństwa, miało marginalne i tylko lokalne znaczenie gospodarcze. W związku z tym także oddziaływanie turystyki na środowisko przyrodnicze i społeczne było znikome. Przełom w turystyce nastąpił w XIX i XX w. wraz z rozwojem środków transportu i skróceniem czasu pracy, a także ogólnym wzrostem poziomu kulturalnego i zamożności społeczeństw, zwłaszcza w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Stała się ona zjawiskiem masowym i zarazem jedną z najprężniej rozwijających się gałęzi gospodarki światowej. Popularnymi regionami turystycznymi w Europie stały się przede wszystkim basen Morza Śródziemnego, a dla turystyki zimowej kraje alpejskie. Poza Europą szczególna koncentracja turystyki nastąpiła w północnej Afryce, na Karaibach, w Zatoce Meksykańskiej oraz na wyspach Oceanii [Kurek 2007].

Wraz ze wzrostem liczebności podróżujących osób zaczęto obserwować negatywne skutki presji na środowisko przyrodnicze, a także kulturowe i społeczne w obszarach recepcji turystycznej. W Europie pierwsze symptomy niekorzystnego oddziaływania gospodarki turystycznej wystąpiły w Alpach i krajach śródziemnomorskich, czyli regionach, gdzie intensywny rozwój turystyki nastąpił najwcześniej [Zaręba 2010].

Skutki negatywnego wpływu turystyki na środowisko zaczęto badać i opisywać w latach 70. i 80. XX w. W tym okresie pojawiła się także fala krytyki skierowana przeciwko maksymalizacji zysków z turystyki, prowadzących do nadmiernej eksploatacji środowiska przyrodniczego i kulturowego, a w efekcie jego degradacji. W takich warunkach zaczęła się rodzić nowa koncepcja rozwoju branży turystycznej, polegająca na minimalizacji ingerencji w środowisko przyrodniczo-kulturowe oraz optymalizacji kontaktu turystów z naturą i lokalnymi społecznościami [Zaręba 2010; Kowalczyk 2010].

Kształtujący się nowy styl uprawiania turystyki zarówno przez jej uczestników, jak i organizatorów, przeciwstawiający się turystyce masowej i komercyjnej, otrzymał nowe nazewnictwo. Pojawiły się takie określenia, jak: „turystyka łagodna” (softtourism) [Jędrzejczyk 1995], „turystyka alternatywna”, a nieco później „ekoturystyka” [Szwichtenberg 1993] czy „zielona turystyka” (greentourism) [Montanari 1995]. W ciągu ostatnich kilkunastu lat w użyciu najczęściej pojawia się termin „turystyka zrównoważona”, który nawiązuje do idei rozwoju zrównoważonego. Według A. Pawlikowskiej-Piechotki [2009], „turystyka zrównoważona” zakłada respektowanie i ochronę zasobów naturalnych i kulturowych na obszarze recepcji turystycznej, a także poszanowanie tożsamości, tradycji i stylu życia społeczności lokalnych, przy jednoczesnym rozwoju gospodarczo-ekonomicznym danego regionu turystycznego. Podstawą koncepcji turystyki zrównoważonej jest więc zachowanie harmonii pomiędzy potrzebami turystów, środowiska przyrodniczego i lokalnych społeczności [Nieżgoda 2008].

Nowe spojrzenie na turystykę jest jednym z przejawów ogólnej zmiany w mentalności współczesnych społeczeństw, polegającej na wzroście świadomości ekologicznej, chęci „powrotu do natury” i trosce o zanikające zasoby przyrody i kultury [Zaręba 2010]. Jest ono także konsekwencją zmęczenia turystyką masową i zapotrzebowaniem na wypoczynek na łonie natury, z dala od zgiełku i tłoku wielkich kurortów. Europejska Komisja Turystyki (ETC) prognozuje wzrost zapotrzebowania na proekologiczne formy turystyki, zwłaszcza wśród podróżnych z krajów Europy Zachodniej. Wśród nowych trendów turystycznych wymieniane są m.in.:

- zwiększenie popularności aktywnych form wypoczynku, takich jak: wędrowki piesze, sporty wodne, wędrowki konne, rowerowe, narciarskie;
- wzrost zapotrzebowania na ofertę turystyczną o walorach edukacyjno-poznawczych;

- zwiększenie popularności regionów cennych przyrodniczo i kulturowo – autentycznych, przy jednoczesnym spadku zainteresowania obszarami przeinwestowanymi turystycznie;
- wzrost zapotrzebowania na specjalistyczne produkty turystyczne, uwzględniające indywidualne zainteresowania turystów;
- powrót do prostszych form wypoczynku i podróżowania, wyrażający się np. w wyborze mniej luksusowych warunków bytowych [*Tourism Trends for Europe* 2004, za: Zaręba 2010].

2. Cel i metoda badań

Celem niniejszego opracowania jest wykazanie, że region lubelski może stanowić alternatywny obszar rozwoju turystyki w stosunku do popularnych, ale przeciążonych turystycznie regionów Polski, oferując szczególnie korzystne warunki rozwoju turystyki zrównoważonej. Autorka, na podstawie analizy literatury źródłowej, dokonała wyboru podstawowych form turystyki nawiązujących do koncepcji rozwoju zrównoważonego, a następnie wskazała, które z nich mogą się rozwijać w regionie lubelskim i w oparciu o jakie walory turystyczne.

3. Różne formy turystyki w realizacji założeń rozwoju zrównoważonego

W odpowiedzi na kształtowanie się nowych motywów i trendów podróżowania coraz intensywniej rozwijają się różne formy turystyki respektujące idee rozwoju zrównoważonego, w odniesieniu zarówno do środowiska przyrodniczego, jak i społeczno-kulturowego.

Do form turystyki zrównoważonej, związanej z obszarami użytkowanymi rolniczo, należy szerzej rozumiana turystyka wiejska oraz jej odmiany: agroturystyka i wiejska turystyka kulturowa [Niezgoda 2006; Mikos von Rohrscheidt 2008]. Turystyka wiejska opiera się na zasobach naturalnych, historycznych i kulturowych obszarów wiejskich i jest czynnikiem wspierania lokalnego rozwoju gospodarczego i społecznego. Turystyka wiejska może być uprawiana w różnych postaciach. Agroturystyka jest formą wypoczynku w środowisku wiejskim, w gospodarstwie rolnym, które stanowi bazę noclegowo-gastronomiczną. Oprócz relaksu w wiejskim krajobrazie dodatkowe atrakcje w tym typie turystyki stanowi możliwość uczestniczenia w codziennych zajęciach gospodarskich, lokalnych obrzędach ludowych czy nauka tradycyjnego rzemiosła i kuchni regionalnej [Gaworecki 2007]. Wiejska turystyka kulturowa jest ukierunkowana na cele poznawcze. Pierwszorzędnym motywem podjęcia tego typu turystyki jest chęć zapoznania się z żywą kulturą lub relikdami dawnej kultury wiejskiej. Miejscami koncentracji wiejskiej turystyki kulturowej są tradycyjne osady wiejskie, zabytki architektury wiejskiej, sanktuaria religijne, skanseny i muzea regionalne o tematyce wiejskiej, tematyczne szlaki turystyczne, ale także

imprezy o charakterze folklorystycznym lub obrzędowym. Istotnym motywem turystyki wiejsko-kulturowej jest także tradycyjna, regionalna kuchnia [Mikos von Rohrscheidt 2008]. Rozwój turystyki wiejskiej istotnie przyczynia się do podtrzymywania dziedzictwa kulturowego wsi, przeciwdziała wyludnianiu się obszarów wiejskich i jest źródłem dochodów dla miejscowej ludności, co sprzyja aktywizacji zawodowej i stabilizacji gospodarczej mieszkańców. Można zatem stwierdzić, że turystyka wiejska w dużej mierze spełnia kryteria turystyki zrównoważonej.

Wśród różnych typów turystyki przyrodniczo-poznawczej bliska idei turystyki zrównoważonej jest tzw. geoturystyka, inaczej: turystyka geologiczna. Jedną z wielu definicji określa geoturystykę jako „formę turystyki, która polega na dostarczaniu turystom informacji i zapewnieniu takich udogodnień, aby podczas zwiedzania atrakcyjnych miejsc, oprócz wyłącznie czystych doznań estetycznych, mogli przyswoić sobie wiedzę potrzebną do zrozumienia geologii i geomorfologii odwiedzanego miejsca” [Osadczyk, Osadczyk 2008]. Elementem łączącym geoturystykę i turystykę zrównoważoną jest dążenie do ochrony przyrody m.in. przez tworzenie tzw. geoparków, których ideą jest ochrona dziedzictwa geologicznego i jego promocja w turystyce i edukacji. Poznawczy charakter geoturystyki sprawia, że w okolicy stanowisk geologicznych powstają szlaki turystyczne, ścieżki dydaktyczne, tablice informacyjne, a często także obiekty muzealno-edukacyjne i punkty informacyjne, prowadzone są usługi przewodnickie i sprzedaż pamiątek, co daje zatrudnienie mieszkańcom danego terenu i pobudza lokalną przedsiębiorczość [Kowalczyk 2010].

Formą turystyki przyrodniczej ukierunkowanej na zasoby ożywione i zgodnej z zasadami rozwoju zrównoważonego jest turystyka ekologiczna, definiowana przez A. Kowalczyka i S. Kulczyka [2010] jako „wszystkie formy turystyki związane z przyrodą, których głównym celem jest odwiedzenie miejsc przyrodniczo cennych ze względu na zasoby biotyczne środowiska, a najważniejszą formą aktywności turystów jest obserwowanie świata roślinnego i zwierzęcego w naturalnych warunkach ich występowania”. Związek turystyki ekologicznej z koncepcją rozwoju zrównoważonego jest oczywisty. Termin „ekoturystyka” był zresztą stosowany wcześniej niż obecnie używany i bardziej „pojemny” termin „turystyka zrównoważona” i oznaczał wszystkie formy turystyki rozwijane z poszanowaniem środowiska naturalnego.

Turystyka ekologiczna dotyczy przede wszystkim tych obszarów, gdzie przyroda ma charakter pierwotny lub jest w niewielkim stopniu przekształcona przez człowieka. Są to najczęściej obszary objęte różnymi formami ochrony przyrody. Mimo że funkcjonowanie obszarów chronionych rodzi konflikty przestrzenne, związane z ograniczeniami użytkowania gospodarczego i inwestowania w ich sąsiedztwie, to istnienie obszarów chronionych stwarza nowe możliwości ekonomiczne. Wiele krajów czerpie znaczne zyski z turystyki ekologicznej na takich obszarach – przykładowo: w Zimbabwie jest to prawie 80% wszystkich dochodów z turystyki, a w RPA ponad 50% [Spenceley 2006].

Wśród kształtujących się współcześnie nowych motywów uprawiania turystyki do dość istotnych należy zaliczyć: dbałość o zdrowie i odnowę sił psychofizycznych,

potrzebę ucieczki od cywilizacji, chęć obcowania z rdzenną przyrodą i kulturą oraz chęć przeżycia przygody [Jędrzejczyk 1995; Zaręba 2000]. Zamiast wyjazdów typu 3S (*sun, sea, sand* – słońce, morze, piasek) turyści coraz częściej wybierają podróże typu 3E (*entertainment, excitement, education* – rozrywka, ekscytacja, nauka). W związku z tym na popularności bardzo zyskują różne formy turystyki kwalifikowanej, utożsamiane często z turystyką aktywną i realizowane z dala od wielkich kurortów turystycznych, w środowisku mało przekształconym przez człowieka. Turystyka kwalifikowana wymaga od turysty pewnych predyspozycji i odpowiedniego przygotowania, często także umiejętności posługiwania się specjalistycznym sprzętem, dlatego najczęściej nie ma ona charakteru masowego. W ramach turystyki kwalifikowanej wyróżnia się m.in. następujące jej rodzaje: turystyka piesza, turystyka speleologiczna, turystyka wspinaczkowa, turystyka rowerowa, turystyka konna, turystyka wodna (kajakarska, żeglarska, motorowodna, rafting), turystyka podwodna, turystyka narciarska (biegowa, zjazdowa), turystyka golfowa, turystyka survivalowa, a z roku na rok pojawiają się coraz to nowe jej formy [Gaworecki 2007; Merski, Warecka 2009; Durydiwka 2010]. Większość form turystyki kwalifikowanej (choć nie wszystkie jej odmiany) jest zgodna z założeniami turystyki zrównoważonej, szczególnie w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego. Cechą turystyki kwalifikowanej jest jej „elitarność” – głównie ze względu na stosunkowo niewielką liczbę uprawiających ją osób; z tego względu wydawać by się mogło, że jej wpływ na aktywizację gospodarczą terenów odwiedzanych przez turystów jest ograniczony. Jednak stopniowo wzrastające zainteresowanie aktywnymi formami spędzania czasu wolnego sprawia, że rośnie zapotrzebowanie na specjalistyczną infrastrukturę turystyczną i usługi, co przyczynia się do aktywizacji miejscowego rynku pracy [Jarzębowska i in. 2010].

Integralną częścią turystyki zrównoważonej jest także turystyka kulturowa. Ten typ turystyki jest związany z zainteresowaniem turystów dziedzictwem kulturowym (zabytkami, folklorem, miejscami związanymi z ważnymi wydarzeniami itp.) oraz z ich uczestnictwem w szeroko rozumianym życiu kulturalnym [Kowalczyk 2008]. Rozwój turystyki kulturowej może mieć istotne znaczenie dla zrównoważonego rozwoju wielu regionów, ponieważ wspomaga ochronę i kultywowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, jednocześnie przyczyniając się do rozwoju gospodarczego danego obszaru i podniesienia poziomu życia ludności (choć w literaturze poświęconej społecznym aspektom turystyki przytacza się także wiele przykładów wskazujących negatywne skutki turystyki kulturowej dla społeczności lokalnych). Spośród bardzo wielu typów turystyki kulturowej kryteria turystyki zrównoważonej w największym stopniu spełniają: turystyka etniczna, turystyka sentymalna, turystyka obiektów przemysłowych i technicznych, turystyka kulinarna – w tym enoturystyka (turystyka winiarska), turystyka literacko-biograficzna. Wymienione typy turystyki przyczyniają się do zachowania tradycyjnej kultury i rzemiosła oraz ochrony dziedzictwa materialnego i duchowego danego obszaru, a poprzez nadawanie, na potrzeby turystyki, nowych funkcji nieużytkowanym już, zabytkowym obiektom przemy-

słowym, technicznym, militarnym czy sakralnym przywraca się im albo przypisuje znaczenie ekonomiczne.

4. Możliwości rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze województwa lubelskiego

Województwo lubelskie jest położone w środkowo-wschodniej Polsce, w międzyrzeczu Wisły, Bugu i Sanu przy granicy z Ukrainą i Białorusią. Z uwagi na korzystne warunki przyrodnicze region ten jest tradycyjnym obszarem rolniczym. Jednak w ostatnich latach, w związku ze zjawiskiem przeludnienia agrarnego wsi, rodzi się zapotrzebowanie na pozarolnicze formy działalności gospodarczej mieszkańców tego obszaru. Niewątpliwe walory przyrodniczo-kulturowe Lubelszczyzny oraz czyste i stosunkowo mało przekształcone środowisko predysponują ten region do rozwoju wielu zrównoważonych form turystyki [Flaga 2011].

Położenie województwa lubelskiego na pograniczu Pasa Wielkich Dolin Europejskich oraz Pasa Starych Gór i Wyżyn Europy powoduje znaczne zróżnicowanie krajobrazowe i klimatyczne tego obszaru, a także umożliwia występowanie wielu gatunków fauny i flory charakterystycznych dla bardzo różnorodnych warunków siedliskowych. Są tu m.in. gatunki atlantyckie, borealne, stepowe, górskie, wapienio-lubne, sucholubne, łąkowe czy wodno-torfowiskowe, a wiele z nich, jak np. żółw błotny, ma charakter unikalny w skali Europy i świata albo reliktowy. Na terenie województwa znajdują się unikalne ekosystemy dolin rzecznych: Małopolski Przełom Wisły i Podlaski Przełom Bugu, dolina Tyśmienicy i dolina Wieprza, które stanowią tzw. korytarze ekologiczne, umożliwiające migracje gatunków. Są to doliny w większości nieregulowane, w których procesy i cykle przyrodnicze zachodzą w sposób naturalny, dzięki czemu w dolinach zachowało się bogactwo biologiczne fauny i flory [Fijałkowski, Izdebski 2008; Łętowski, Grądział 2008; *Raport o stanie... 2000*].

Pomimo stosunkowo niskiej lesistości (ok. 22%), region lubelski w swoim obrębie posiada zwarte obszary leśne o charakterze pierwotnych puszczy, np.: Puszcza Solska, Lasy Janowskie, Sobiborskie czy Kozłowieckie [*Raport o stanie... 2010*]. Ponadto znaczny odsetek powierzchni (prawie 30%) objęty jest różnymi formami ochrony przyrody. Znajdują się tu dwa parki narodowe (Roztoczański i Poleski), 17 parków krajobrazowych, 17 obszarów chronionego krajobrazu, 87 rezerwatów przyrody oraz ponad 1500 pomników przyrody żywej i nieożywionej, Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie” pod patronatem UNESCO, a w ramach programu Natura 2000 na terenie województwa wyróżniono 21 ostoi ptasich oraz 48 ostoi siedliskowych, zajmujących razem około 15% jego obszaru. Unikatowe w skali europejskiej obszary wodno-torfowiskowe Poleskiego Parku Narodowego są objęte międzynarodowym programem ochrony Ramsar. Na Lubelszczyźnie w 1983 r., w obrębie Chełmszczyzny, zrealizowano pierwszy w Polsce projekt Ekologicznych Systemów Obszarów Chronionych. Ze względu na zróżnicowane

ukształtowanie powierzchni także krajobrazy Lubelszczyzny są bardzo urozmaicone: od nizinnych, bagienno-jeziornych krajobrazów Polesia Lubelskiego (Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie), przez lessową Wyżynę Lubelską z licznymi, malowniczymi wąwozami po pagórkowate Roztocze [Fijałkowski 2003; *Raport o stanie...* 2010; Stanicka 2011].

Mimo znacznych walorów przyrodniczych województwo lubelskie nie jest szczególnie znane i odwiedzane przez turystów krajowych i zagranicznych. Ta cecha może stać się atutem regionu w rozwoju różnych form przyrodniczej turystyki zrównoważonej. Obszary leśne, dzikie doliny rzeczne i bagienno-torfowiskowe tereny Polesia Lubelskiego stanowią doskonały „poligon obserwacyjny” dla miłośników fauny i flory, np. obserwatorów ptaków. Tylko na terenie Poleskiego PN występuje ponad 200 gatunków ptactwa, w tym aż 146 lęgowych, bogactwo ryb, gadów i ssaków charakterystycznych dla obszarów podmokłych, a wśród flory unikatowe siedliska torfowiskowe, chronione gatunki mięsożerne rosziczki czy relikty polodowcowe tundry i lasotundry. Są to więc tereny doskonałe dla rozwoju turystyki ekologicznej [Różycki, Iwaniuk 2005].

Lubelszczyzna jest też obszarem predysponowanym do rozwoju geoturystyki. Występuje tu duża liczba atrakcji geologicznych, m.in. bardzo wartościowe pod względem badawczym i dydaktycznym odsłonięcia geologiczne w dawnych kamieniołomach, np.: „Ścianka Pożarskich” w Bochońcu, gdzie można obserwować granicę geologiczną między erą mezozoiczną i kenozoiczną, najliczniejsze w Polsce stanowiska skamieniałej sekwoi sprzed 12-18 mln lat i rezerwaty ostańców geologicznych znajdujące na Roztoczu albo malownicze wąwozy Kazimierskiego Parku Krajobrazowego, tworzące najgęstsza w Europie sieć [Słomka i in. 2006]. Dziedzictwo geologiczne Lubelszczyzny będzie chronione i jednocześnie promowane na potrzeby turystyki w tworzonych geoparkach „Kamienny Las na Roztoczu” [Krapiec i in. 2012] oraz „Geopark Małopolskiego Przełomu Wisły”.

Warunki przyrodnicze województwa lubelskiego stwarzają możliwości uprawiania wielu form turystyki kwalifikowanej, szczególnie rowerowej, konnej i kajakowej. Na potrzeby turystyki rowerowej wytyczono liczne szlaki turystyczne (pięć o zasięgu regionalnym i kilkadziesiąt o zasięgu lokalnym), które prowadzą przez najciekawsze i najcenniejsze obiekty przyrodnicze i kulturowe regionu – pełnią więc także funkcję poznawczą. Najciekawszym szlakiem rowerowym jest Centralny Szlak Rowerowy Roztocza, uznany przez Polską Organizację Turystyczną „Produktem Roku 2004”. Trasa prowadzi przez całe Roztocze od Kraśnika do Lwowa, na długości prawie 270 km, mało uczęszczanymi drogami i jest dostosowana do możliwości przeciętnego rowerzysty. Przy szlakach rowerowych istnieją wypożyczalnie sprzętu, a ceny usług są stosunkowo niskie. W regionie odbywa się także wiele imprez rowerowych [*Turystyka aktywna...*; *Rowerem przez...*].

Województwo lubelskie ma jedną z najrzadszych sieci rzecznych w Polsce. Poza rzekami granicznymi regionu: Wisłą i Bugiem, ciekami wodne mają raczej niewielkie rozmiary. Mimo tego w województwie powstaje infrastruktura i nowe szlaki do

uprawiania turystyki kajakowej. Zwiększa się także liczba podmiotów oferujących usługi związane z tym typem turystyki. Do kajakowania najlepiej nadają się rzeki: Wisła, Wieprz, Bug, Tanew, Tyśmienica i Bystrzyca, a także część kanału Wieprz–Krzna oraz jeziora na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim i sztuczne zbiorniki (np. zalew w Nieliszu na Roztoczu czy Zalew Zemborzycy, który daje początek miejskiemu szlakowi kajakowemu prowadzącemu przez Lublin). W ostatnich latach, dzięki transgranicznej współpracy województwa lubelskiego z obwodami wołyńskim i lwowskim, na Ukrainie organizowane są coroczne imprezy kajakowe na granicznym Bugu. Szlak kajakowy Bug–Krzna otrzymał w 2011 r. nagrodę za najlepszy „Produkt Turystyczny Roku” [*Turystyka aktywna...*; Tworek 2011].

Lubelszczyzna jest regionem znanym z hodowli koni. W Janowie Podlaskim, w północnej części województwa, znajduje się jedna z najlepszych światowych hodowli koni czystej krwi arabskiej, na terenie Roztoczańskiego Parku Narodowego prowadzona jest zachowawcza hodowla konika polskiego, potomka nieistniejącego już gatunku tarpana, a w ośrodku „Żurawiejka”, w Bukowej Małej – koni huculskich. Ponadto istnieje wiele mniejszych, prywatnych stadnin i szkół jeździeckich. Tradycje hodowlane i jeździeckie regionu zaowocowały utworzeniem wielu szlaków konnych. Jedna z najdłuższych tras w Polsce – „Poleski Szlak Konny” – liczy ponad 280 km i wiedzie przez Polesie Lubelskie i Wołyńskie, w tym obszary chronione: Poleski Park Narodowy, parki krajobrazowe (Chełmski, Sobiborski i Poleski) oraz kilka rezerwatów. Na Roztoczu utworzono trzy atrakcyjne przyrodniczo i kulturowo szlaki do jazdy konnej: „Ułański Szlak Konny” (34 km), „Roztoczański Szlak Konny” (25 km) i „Stępa” (42 km), a w Lasach Janowski szlak przyrodniczo-historyczny „Cwał” (43 km), prowadzący przez miejsca walk partyzanckich. W regionie organizowanych jest także wiele imprez o tematyce konnej [*Lubelskie...*].

Ze względu na urozmaicony krajobraz i bogate zasoby kulturowe Lubelszczyzna doskonale nadaje się także do uprawiania turystyki pieszej i nordic walking. Ze względu na stosunkowo niewielkie deniwelacje terenu turystykę wędrowną mogą tu uprawiać nawet piechurzy o słabszej kondycji. Do dyspozycji jest kilkadziesiąt wytyczonych szlaków pieszych i ścieżek dydaktycznych, prowadzących przez obiekty najatrakcyjniejsze pod względem kulturowym i przyrodniczym. Wiele szlaków ma charakter tematyczny, np. przyrodniczy „Szlak Chełmskich Torfowisk Węglanych” czy historyczne „Szlak Generała Kleberga” i „Szlak Partyzancki”.

Tradycyjnie rolniczy charakter Lubelszczyzny stwarza doskonałe warunki dla rozwoju agroturystyki i turystyki wiejsko-kulturowej. Bazę noclegowo-gastro-nomiczną oferuje kilkaset gospodarstw, usytuowanych w różnych częściach regionu, w tym gospodarstwa ekologiczne produkujące zdrową żywność. W wielu z nich kultywowane są miejscowe zwyczaje i świąteczne obrzędy oraz wykonywane jest tradycyjne ludowe rękodzieło i rzemiosło. Istnieje także wiele atrakcji historyczno-kulturowych, prezentujących dziedzictwo materialne i duchowe lubelskiej wsi: wioski i zagrody historyczne, muzea i szlaki tematyczne związane z rzemiosłem ludowym, kulturą i religią, np.: tradycyjna roztoczańska zagroda w Guciowie, zagroda

sitarska w Biłgoraju, skansen wsi prawosławnej w Holi, skansen w Janowcu, Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie, „Szlak Ginących Zawodów”, „Szlak Glinianych Garnków” i wiele innych. Ciekawym regionalnym produktem turystycznym są wioski tematyczne, które ukazują specyficzne dla różnych części województwa specjalizacje i sposoby gospodarowania, np.: Hołowno – „Wioska Rumiankowa”, Zaliszcze – „Wioska Dyniowa”, Żeszczynka – „Wieś Mleczna”, Pszczela Wola – „Wieś Pszczelarska”, Wojciechów – „Wieś Kowalska” i kilka innych. Lubelska wieś to także bardzo bogate dziedzictwo kulinarne, dzięki czemu region plasuje się w krajowej czołówce, jeśli chodzi o liczbę zarejestrowanych produktów tradycyjnych [*Smak rodzinnych...*, *Smak lubelskiej...*].

Lubelszczyzna jest również regionem bardzo bogatym kulturowo. Jest to historyczne i współczesne pogranicze między Europą Zachodnią i Wschodnią. Przez wiele wieków obszar ten był zamieszkiwany przez przedstawicieli różnych narodowości i wyznań, których kultury wzajemnie się przenikały, tworząc swoisty konglomerat. W regionie można zobaczyć bardzo wiele pamiątek wielokulturowości. Są to świątynie i cmentarze różnych wyznań: prawosławia, grekokatolicyzmu, protestantyzmu, judaizmu i islamu, często położone w obrębie jednej miejscowości, jak np. we Włodawie, w Chełmie czy Lublinie. Oprócz obiektów sakralnych także historyczne obiekty użyteczności publicznej, zakłady przemysłowe, magnackie wille i rezydencje oraz zespoły pałacowo-parkowe są związane z obecnością przedstawicieli innych narodowości na Lubelszczyźnie. W nawiązaniu do wielokulturowej historii regionu powstały tematyczne szlaki turystyczne: „Nadbużański Szlak Przyjaźni”, „Szlak Przenikania Kultur”, „Szlak Drewnianych Cerkwi i Kościołów” ciągnący się wschodnią częścią województwa aż do Podkarpacia, „Szlak Tatarski” na północy, „Szlak Wielokulturowy” w Lublinie [Szczęsna, Gawrysiak 2009].

W okresie przedwojennym znaczny odsetek ludności regionu, zwłaszcza w miastach, stanowiła społeczność żydowska. W ramach Holocaustu większość Żydów została uśmiercona przez hitlerowców w obozach zagłady w Sobiborze, Bełżcu i Majdanku. Mimo zniszczeń do dziś przetrwało na Lubelszczyźnie wiele pamiątek kultury żydowskiej. Część z nich znajduje się na „Szlaku Chasydzkim” biegnącym przez tereny województw lubelskiego i podkarpackiego. Przez Lublin natomiast przebiega turystyczny „Szlak Pamięci Żydów Lubelskich”, poświęcony społeczności żydowskiej zamieszkującej miasto do II wojny światowej [*Szlakami dziedzictwa...*, *Szlaki regionu...*].

Na obszarze województwa lubelskiego znajdują się także miejsca związane z życiem i działalnością znanych polskich pisarzy i poetów: Stefana Żeromskiego, Józefa Czechowicza, Bolesława Prusa, Henryka Sienkiewicza, Ignacego Kraszewskiego, w których obecnie znajdują się poświęcone im muzea [*Muzea...*].

W oparciu o bogate dziedzictwo historyczno-kulturowe województwa lubelskiego może się rozwijać wiele typów zrównoważonej turystyki kulturowej, np.: etniczna, sentymentalna, martyrologiczna, kulinarna, literacko-biograficzna, a nawet filmowa.

5. Podsumowanie

Województwo lubelskie, położone na wschodnich rubieżach naszego kraju, nie ma (z wyjątkiem niektórych ośrodków miejskich, jak Kazimierz Dolny, Zamość czy Lublin) dużych tradycji turystycznych. Dostępne tutaj atrakcje są mało znane w Polsce i za granicą. Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna dopiero zaczyna się rozwijać, ponieważ dotychczas region był pod tym względem znacznie niedoinwestowany. Z tych powodów Lubelszczyzna nie może konkurować pod względem atrakcyjności i popularności ze znanymi regionami turystycznymi w górach, nad morzem czy na Pojezierzu Mazurskim. Wymienione cechy, w połączeniu z bogactwem walorów przyrodniczych i kulturowych, czystym i słabo przekształconym środowiskiem, stwarzają szczególnie dobre warunki do rozwoju różnych form turystyki zrównoważonej. Region lubelski daje szansę na odciążenie ruchu turystycznego w miejscach, gdzie chłonność turystyczna została przekroczona, a turystom oferuje możliwość wypoczynku z dala od tłoku popularnych kurortów i obszarów turystycznych, a także zobaczenia wielu mało znanych, a wartościowych atrakcji przyrodniczych i kulturowych. Rozwój turystyki jest także szansą dla lokalnych społeczności na podejmowanie pozarolniczych form działalności i aktywizację zawodową mieszkańców, a dzięki temu ożywienie gospodarcze regionu. Duże zainteresowanie możliwościami płynącymi z rozwijania turystyki w województwie lubelskim i poszukiwanie pozarolniczych form zarobkowania jest już widoczne. Powstają liczne podmioty gospodarcze, świadczące usługi turystyczne, i lokalne grupy wsparcia, oferujące doradztwo w zakresie organizowania turystyki i pomagające uaktywnić środowisko wiejskie do działania w tej branży. Rozwój turystyki i podniesienie poziomu życia ludności wiejskiej, poprzez jej zaktywizowanie w działalności pozarolniczej, są także ujęte w planie strategicznym rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 [*Strategia Rozwoju...* 2009].

Lubelszczyzna ma jeszcze bardzo wiele do zrobienia w zakresie lepszego udostępnienia i uatrakcyjnienia regionu pod względem turystycznym. Istnieje zapotrzebowanie na szerszą ofertę turystyczną, większą ilość markowych produktów oraz zdecydowanie lepiej dostosowaną do potrzeb turystów infrastrukturę. Potrzebne jest także większe zaangażowanie władz samorządowych w organizowanie turystyki i tworzenie niezbędnego dla niej zaplecza. Problemem jest np. renowacja i rewitalizacja licznych obiektów zabytkowych, które są często zaniedbane, a mogłyby być wykorzystane na potrzeby turystyki. W wielu gminach zły jest także stan dróg oraz kiepsko zorganizowany transport publiczny.

W ostatnich latach widać jednak znaczący postęp w tym zakresie. Dzięki funduszom europejskim przeznaczonym na rozwój Polski wschodniej i turystyki w regionie lubelskim podejmowane są nowe inwestycje drogowe i komunikacyjne (np. port lotniczy Lublin), przez co poprawia się dostępność tego obszaru. Powstaje także nowa infrastruktura turystyczna i nowe, charakterystyczne dla regionu produkty turystyczne.

Podsumowując powyższe rozważania, można stwierdzić, że potencjał przyrodniczo-kulturowy, a także położenie i sposób zagospodarowania województwa lubelskiego szczególnie predysponują ten region do rozwoju turystyki w formie zrównoważonej, stwarzając turystom interesujące możliwości wypoczynku i edukacji oraz stosunkowo tanie usługi, a mieszkańcom regionu szanse na poprawę sytuacji gospodarczej oraz warunków życia.

Literatura

- Durydiwka M., *Turystyka kwalifikowana (turystyka aktywna) jako forma turystyki zrównoważonej*, [w:] *Turystyka zrównoważona*, red. A. Kowalczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Flaga M., *Turystyka*, [w:] *Województwo lubelskie. Środowisko – społeczeństwo – gospodarka*, red. W. Janicki, Norbertinum, Lublin 2011.
- Fijałkowski D., *Ochrona przyrody i środowiska na Lubelszczyźnie*, Morpol, Lublin 2003.
- Fijałkowski D., Izdebski K., *Szata roślinna*, [w:] *Środowisko przyrodnicze Lubelszczyzny*, red. S. Uziak, R. Turski, LTN, Lublin 2008.
- Gaworecki W.W., *Turystyka*, PWE, Warszawa 2007.
- Jarzębowska M., Kowalczyk A., Kulczyk S., Kurkowska A., Lewandowski W., *Turystyka kwalifikowana (turystyka aktywna) w koncepcji turystyki zrównoważonej*, [w:] *Turystyka zrównoważona*, red. A. Kowalczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Jędrzejczyk I., *Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1995.
- Kowalczyk A. (red.), *Turystyka zrównoważona*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Kowalczyk A., *Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością*, [w:] *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, red. A. Kowalczyk, Wydawnictwo UW, Warszawa 2008.
- Kowalczyk A., Kulczyk S., *Turystyka ekologiczna (ekoturystyka)*, [w:] *Turystyka zrównoważona*, red. A. Kowalczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Krąpiec M., Jankowski L., Margielewski W., Urban J., Krąpiec P., *Geopark „Kamienny Las na Roztoczu” i jego walory geoturystyczne*, „Przegląd Geologiczny” 2012, nr 60 (9).
- Kurek W. (red.), *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Lubelskie smakuj życie. Turystyka*, <http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=241>, dostęp: 26.09.2013.
- Łętowski J., Grądział T., *Świat zwierząt*, [w:] *Środowisko przyrodnicze Lubelszczyzny*, red. S. Uziak, R. Turski, LTN, Lublin 2008.
- Mikos von Rohrscheidt A., *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, GWSHM Millennium, Gniezno 2008.
- Montanari A., *Tourism and the environment, limitations and contradictions in the EC's Mediterranean Region*, “Tijdschriftvoor Economische en Sociale Geografie” 1995, no. 86 (1).
- Muzea na szlakach turystycznych regionu lubelskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, bez roku wydania.
- Nieżgoda A., *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2006.
- Nieżgoda A., *Rola różnych koncepcji i form rozwoju turystyki w dążeniu do celów rozwoju zrównoważonego*, „Turizm” 2008, nr 18 (2).
- Osadczyk A., Osadczyk K., *Szansa i perspektywy rozwoju geoturystyki jako nowej formy postrzegania obiektów przyrody nieożywionej i poznawania zjawisk naturalnych*, [w:] *Problemy turystyki i rekreacji*, t.1, red. M. Dutkowski, US Oficyna, Szczecin 2008.
- Pawlikowska-Piechotka A., *Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne*, Novae Res – Wydawnictwo Innowacyjne, Gdynia 2009.

- Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w 1999 roku*, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Lublin 2000.
- Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w 2009 roku*, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Lublin 2010.
- Rowerem przez Lubelskie*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, bez roku wydania.
- Różycki A, Iwaniuk A., *Przewodnik Poleskiego Parku Narodowego*, PPN Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny, Urszulin 2005.
- Słomka T., Kicińska-Świdarska A., Doktor M., Joniec A., *Katalog obiektów geoturystycznych w Polsce*, Wydawnictwo AGH, Kraków 2006.
- Smak lubelskiej wsi*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, bez roku wydania.
- Smak rodzinnych wypraw*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, b.r.w.
- Spenceley A., *Tourism in the Great Limpopo Transfrontier Park*, "Development Southern Africa" 2006, no. 23 (5).
- Stanicka M., *Problemy ochrony środowiska*, [w:] *Województwo lubelskie. Środowisko – społeczeństwo – gospodarka*, red. W. Janicki, Norbertinum, Lublin 2011.
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego*, t. II: *Cele i priorytety strategii oraz system wdrażania*, Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin 2009.
- Szczęsna J., Gawrysiak L., *Wielokulturowe dziedzictwo Lubelszczyzny elementem potencjału turystycznego regionu*, „Annales UMCS” 2009, R. LXIV, nr 1.
- Szlakami dziedzictwa kulturowego regionu lubelskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, bez roku wydania.
- Szlaki regionu lubelskiego, Pamiątki kultury żydowskiej*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, bez roku wydania.
- Szwichtenberg A., *Turystyka alternatywna i ekoturystyka – nowe pojęcia w geografii turystyki*, „Turystyka” 1993, nr 3 (2).
- Tourism Trends for Europe*, Commission Europeenne du Tourisme, Brussels 2004.
- Turystyka aktywna w regionie lubelskim*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, bez roku wydania.
- Tworek J., *Kajakiem po Bugu*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin 2011.
- Zaręba D., *Ekoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

CAPABILITIES OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT LUBLIN VOIVODESHIP

Summary: Lublin Voivodeship is traditionally an agricultural region. However, in recent years, with the general trend of the development of tourism in Poland, also in Lublin region there has been a turn towards tourism as an important form of economic activity. One of the challenges of modern tourism is its implementation in accordance with the principles of sustainable development. Lublin Voivodeship due to its natural and cultural values, low rate of conversion of the existing environment and agricultural profile of the region, has a special opportunity for the development of sustainable tourism. This article presents values of Lublin Voivodeship, predisposing them to the development of this type of tourism, examples of existing tourist offer and proposals for untapped opportunities to develop sustainable forms of tourism in the region.

Keywords: sustainable development, types of sustainable tourism, tourist attractions, Lublin Voivodeship.